

Czym jest egzystencjalizm?

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Mapa myśli](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: Witold Gombrowicz, *Egzystencjalizm*, [w:] *Gombrowicz filozof*, oprac. Francesco M. Cataluccio, Jerzy Illg, wybór Francesco M. Cataluccio, Jerzy Illg.
- Źródło: Tadeusz Gadacz, *Filozofia egzystencji*, [w:] tegoż, *Filozofia XX wieku. Nurty*, t. 2, Kraków 2009, s. 372–373.
- Źródło: Jean Wahl, *Krótką historia egzystencjalizmu*, tłum. Jacek Aleksander Prokopski, Wrocław 2004, s. 15–16.

Czym jest egzystencjalizm?

Źródło: Zdzisław Beksiński, *Obraz bez tytułu*, 1984, dostępny w internecie: Wikimedia Commons, licencja: CC BY-SA 3.0.

Metafizyka dąży do zamknięcia całości zjawisk w jednej unifikującej formule, chce bowiem wszystko wyjaśnić i uporządkować, a przez to uczynić świat bardziej oswojonym. Poznać to znaczy uczynić myślenie jasnym, a jasne jest to, co jest Jednym. Pragnienie wyjaśnienia może prowadzić skomplikowany szereg zjawisk do Jednego. Poza tym, jak twierdził Ferdinand Ebner, życie człowieka jest pełne rozdźwięków i duchowej nędzy – żeby więc poradzić sobie z trudnym życiem, człowiek wymyśla sobie unifikujące idee.

Twoje cele

- Zapoznasz się z podstawowymi trudnościami przy próbie definiowania egzystencjalizmu.
- Scharakteryzujesz egzystencjalistyczną metodę filozofowania.
- Zrekonstruujesz krytykę przeprowadzoną przez filozofię egzystencjalną.

Przeciw abstrakcji

Charakterystyczną cechą egzystencjalizmu jest niechęć do teorii, pojęć i abstrakcji. Søren Kierkegaard, duński pastor i prekursor filozofii egzystencjalnej, uczynił filozofię Georga Hegla przedmiotem swej krytyki właśnie z uwagi na jej wysoce teoretyczny i abstrakcyjny charakter. Według Kierkegaarda filozofia Georga W. Hegla jest doskonała pod względem logicznym, a jednak stanowi twór całkowicie bezużyteczny, gdyż pojęcia, którymi operuje, nie odnoszą się do prawdziwego życia – są bowiem uogólnieniem. W codziennym życiu spotykamy to, co konkretne i jednostkowe, a nie uogólnione wyobrażenie rzeczy. Cóż więc z tego, że filozoficzny wywód jest spójny, skoro nie dotyka życia? Egzystencjalizm próbuje zatem zerwać z myśleniem abstrakcyjnym i skupić się na badaniu tego, co konkretne. Tutaj też tkwi trudność ze zdefiniowaniem filozofii egzystencjalnej – nie jest to bowiem żaden system czy teoretyczny model wiedzy, lecz raczej postawa antysystemowa sprzeciwiająca się abstrakcji.

Egzystencjalizm poddaje krytyce filozofię, która jest daleka od konkretności, ucieka w teoretyzowanie. Stąd próby zerwania z myśleniem abstrakcyjnym, skupienia na badaniu tego, co konkretne.

Źródło: domena publiczna.

Z tego też względu pojawiało się pytanie: Czy egzystencjalizm jako filozoficzny nurt w ogóle istnieje, czy też jest raczej tak, że istnieją tylko poszczególni filozofowie wrażliwi na podobne tematy, ale różniący się między sobą w wielu zasadniczych kwestiach (jak choćby zagadnienie [transcendencji](#))? Warto też wspomnieć, że sami myśliciele kojarzeni z egzystencjalizmem często protestowali przeciwko takiemu utożsamieniu.

((Jean Wahl

Krótką historia egzystencjalizmu

Pierwsza trudność, jaka nam się przedstawia, to fakt, że nie da się w żaden zadowalający sposób zdefiniować pojęcia egzystencjalizmu. Słowo „[egzystencja](#)” w tym znaczeniu filozoficznym, które ma dzisiaj, zostało odkryte i po raz pierwszy zastosowane do Kierkegaarda. Lecz czy można nazwać Kierkegaarda egzystencjalistą, czy choćby

filozofem egzystencji? Wszak nie chciał on być filozofem jakiegś określonej doktryny. Heidegger w jednym ze swoich wykładów wypowiedział się przeciwko temu, co nazywa „egzystencjalizmem”, Jaspers stwierdził, że „egzystencjalizm” oznacza śmierć filozofii egzystencji. Powinniśmy zatem zawęzić nasz termin i używać go jedynie w odniesieniu do osób, przez które był akceptowany – nazwijmy je Paryską Szkołą Filozoficzną, Z Sartre’em, Beauvoir, Merleau-Pontym na czele. Jednak i to nie pozwala nam sformułować definicji.

Źródło: Jean Wahl, *Krótką historia egzystencjalizmu*, tłum. Jacek Aleksander Prokopski, Wrocław 2004, s. 15–16.

Egzystencja

W centrum zainteresowania egzystencjalizmu stoi więc to, co żywe i konkretne. Z tego też względu jedną z najważniejszych kategorii filozoficznych jest tutaj egzystencja. Kategorii tej nie da się jednoznacznie określić, ponieważ egzystencja nie jest czymś przedmiotowym i zewnętrznym, lecz – przeciwnie – czymś wewnętrznym i podmiotowym. Można powiedzieć tak: egzystencja jest zawsze moją egzystencją. Albo: ja nie posiadam egzystencji, ja jestem egzystencją. Mówiąc „egzystencja” nie mamy więc na myśli jakichś uniwersalnych kwestii egzystencjalnych, które pojawiały się w refleksji filozoficznej od samych jej początków, lecz właśnie samą egzystencję, czyli indywidualne i konkretne bycie, moje bycie, moje istnienie, które jest dla mnie problemem. W tym sensie egzystencjalizm rozpatruje bycie nie w sposób ogólny i abstrakcyjny (bo temu, co ogólne i abstrakcyjne, stanowczo się przeciwstawia), lecz w sposób jednostkowy i indywidualny, od strony egzystencjalnego przeżycia. Czym jest to przeżycie? Tu znów nie ma jednoznacznej odpowiedzi. Dla Jaspersa jest spostrzeżeniem kruchości bycia, dla Heideggera „byciem-ku-śmierci”, dla Sartre’a doświadczeniem mdłości – tak czy inaczej chodzi tu za każdym razem o przeżyte przez jednostkę doświadczenie.

Egzystencja staje się

Źródło: domena publiczna.

Egzystencja, o której tu mowa, jest tak trudna do zdefiniowania z jeszcze jednego zasadniczego powodu. By zrozumieć, o co chodzi, posłużmy się znaną formułą Sartre'a: „Egzystencja jest tym, czym nie jest i nie jest tym, czym jest”. O co tu chodzi? O to, że ludzkie istnienie jest procesem. Rzecz jest nieruchoma w swoim trwaniu, a egzystencja staje się. Drzewo jest drzewem, kamień kamieniem, ptak ptakiem, a egzystencji nie da się zamknąć w wąskie ramy definicji. Ona podlega nieustannym przeobrażeniom. Jest rzeczywistością dynamiczną. Próba refleksji nad tym, co jednostkowe i dynamiczne, jest więc zadaniem ze wszech miar trudnym. Logika i język filozofii badającej istotę rzeczy nie nadaje się do adekwatnego opisu tego, co ze swej natury dynamiczne. Egzystencjaliści szukają nowego języka. Znajdują go w formie powieści, dramatu, dziennika, aforyzmu.

Egzystowanie jako zadanie

Sytuacja

Egzystencja – transcendencja

Egzystencjalizm i metoda fenomenologiczna

Idee egzystencjalizmu są bliskie wielu innym nurtom filozoficznym – warto wymienić tu personalizm, francuską filozofię ducha, filozofię dialogu czy hermeneutykę. Najściślejszy związek łączy jednak filozofię egzystencjalną z fenomenologią. Dzieje się tak z uwagi na indywidualny charakter egzystencjalizmu, który – jak już wiemy – pragnie być nie systemem, ale rodzajem wyznania, świadectwem, osobistym wyznaniem. Fenomenologia, jako idea opisu nie obiektywnego świata, ale tego, co zjawia się w ludzkiej świadomości, okazała się tutaj poręcznym narzędziem. Fenomenologia stała się metodą egzystencjalnych

opisów. Nie bez znaczenia dla filozofii egzystencjalnej pozostała też fenomenologiczna idea intencjonalności, która mówi, że świadomość jest zawsze świadomością czegoś, co jest poza nią samą; że świadomość przekracza siebie i pozostaje w relacji do innych rzeczy i osób.

Słownik

egzystencja

(z łac. *ex* - poza i *sistere* - znajdować się) ludzkie istnienie, życie, rozumiane jako indywidualna realność, doświadczana przez każdego świadomego człowieka

esencja

(z łac. *essentia* - istota) istota (natura) rzeczy; zbiór cech, które sprawiają, że określony byt jest tym, czym jest, przesądzają o jego tożsamości

transcendencja

(łac. *transcendere* - wychodzenie poza granice) określenie tego, co znajduje się „poza”, np. światem fizycznym; w tym sensie Bóg lub idee mogą być transcendentne - znajdują się bowiem poza światem; jest to zatem pojęcie z zakresu ontologii

Mapa myśli

Polecenie 1

Na mapie pojęć przedstawiono między innymi wątki krytyczne obecne w egzystencjalizmie. Oczywiście, jak każdy nurt filozofii, również egzystencjalizm poddawany był krytyce. Stwórz dodatkową kategorię „Krytyka egzystencjalizmu” i uzupełnij ją na wzór pozostałych. Postaraj się w ten sposób zrekonstruować krytykę, jakiej poddawany był egzystencjalizm. Pomóc może ci chociażby wiedza o wątkach krytycznych obecnych w egzystencjalizmie.

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Polecenie 2

Posiłkując się informacjami zebranymi w mapie myśli, odpowiedz na pytanie zawarte w temacie lekcji: *Czym jest egzystencjalizm?*

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Zaznacz kategorie, które nie pasują do opisu filozofii egzystencjalnej.

☐ doświadczenie

☐ opis

☐ wyznanie

☐ trwoga

☐ przygodność

☐ logika

☐ system

☐ fenomenologia

☐ człowiek

☐ teoria

☐ sytuacja

☐ samotność

☐ bycie

☐ egzystencja

Ćwiczenie 2

Połącz w pary:

wolność i odpowiedzialność

To, kim jest człowiek, zależy od sposobu jego egzystowania.

Egzystencja poprzedza esencję.

Egzystując, człowiek tworzy swoją istotę.

bycie w sytuacji

Egzystencja jest określona przez czas i przestrzeń.

przygodność istnienia

Egzystencja wyłania się z nicości i nosi w sobie możliwość nieistnienia.

Nie jestem tym, kim jestem.

Egzystencja ludzka jest procesem.

Ćwiczenie 3

Przedmiotem zainteresowania filozofii egzystencjalnej jest...

☐ człowiek.

☐ świat wartości.

☐ zagadnienia estetyczne.

☐ teoria poznania.

Ćwiczenie 4

Zaznacz poprawną odpowiedź. Egzystencja jest...

- ☐ istotą bytu.
- ☐ byciem w relacji z innym człowiekiem.
- ☐ ogółem tego, co istnieje.
- ☐ indywidualnym i jednostkowym byciem.

Ćwiczenie 5

Zaznacz poprawną odpowiedź. Na gruncie egzystencjalizmu człowiek jest...

- ☐ całkowicie zdeterminowany przez dystynkcje czasu i przestrzeni.
- ☐ wolny i tworzy sam siebie.
- ☐ określony przez tkwiącą w nim esencję.

Ćwiczenie 6

Zaznacz poprawną odpowiedź. Do podstawowych kategorii egzystencjalizmu należą...

- ☐ rzucenie w sytuację, która całkowicie determinuje.
- ☐ bycie ku transcendencji.
- ☐ przygodność, samotność, trwoga.

Ćwiczenie 7

Wyjaśnij, co oznacza zdanie Sartre'a: „*Egzystencja poprzedza esencję*”.

Ćwiczenie 8

Jak scharakteryzujesz egzystencjalną metodę filozofowania?

Wysłuchaj nagrania lub przeczytaj tekst źródłowy, a następnie zdefiniuj pojęcie egzystencji w świetle tego tekstu.

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/DYSj7MCeH>

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Nagranie dźwiękowe Witold Gombrowicz Egzystencjalizm.

((Witold Gombrowicz

Egzystencjalizm

Czy pamiętacie, co powiedziałem dalej? Że egzystencjalizm nie jest jednym więcej filozoficznym systemem, a właśnie buntem przeciw filozofii teoretyzującej i przeciw abstrakcji, szukaniem konkretnego życia? Egzystencjalizm jest bardziej antyfilozofią niż filozofią. I jest wyrazem tej samej potrzeby, która tak silnie daje się we znaki Polsce, zawartej w słowach tak często pojawiających się na ustach człowieka przeciętnego: „chcę być praktyczny, życiowy, nie chcę zawracać sobie głowy teoriami, mnie trzeba czegoś takiego, co by nadawało się do życia”.

Niedawno miałem przemowę na temat „Nauka i filozofia” dla studentów uniwersytetu w Tucuman. W pewnej chwili wstał jeden dryblas i zapytał krótko a węzłowato: - Co to jest egzystencja?

Odpowiedziałem słowami Sartre’a: - Egzystencja jest tym, czym nie jest, i nie jest tym, czym jest.

Wówczas złapał się za głowę i tyle go widziano. Uciekł. Moim zdaniem zanadto się pośpieszył. Te definicje stają się mniej przeraźliwe, gdy się

im przyrzeć z bliska. Cóż to znaczy, że egzystencja, czyli życie – w przeciwieństwie do martwego przedmiotu – polega na nieustannym ruchu? Rzecz martwa jest identyczna ze sobą, jest, jaka jest – natomiast istotą życia jest ruch, zmiana. Istota żywa w każdej chwili staje się inna i to właśnie ją określa jako istotę żywą. Jeżeli się zważy, że dotychczasowe myślenie ludzkości wyrobiło się w obcowaniu człowieka z rzeczami i że cała nasza logika stąd się wywodzi, zrozumiałe staje się zakłopotanie mędrca dzisiejszego, który obiera sobie za przedmiot myślenia nie świat rzeczy, ale egzystencję. Gdyż tutaj nawet zasada identyczności, ów najprostszy aksjomat, że „a” równa się „a”, zawodzi!

Źródło: Witold Gombrowicz, *Egzystencjalizm*, [w:] *Gombrowicz filozof*, oprac. Francesco M. Cataluccio, Jerzy Illg, wybór Francesco M. Cataluccio, Jerzy Illg.

Dla nauczyciela

Autor: Paweł Kaniowski

Przedmiot: Filozofia

Temat: Czym jest egzystencjalizm?

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres rozszerzony

Podstawa programowa:

Zakres rozszerzony

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

II. Elementy historii filozofii.

12. Egzystencjalizm. Uczeń:

- 1) wymienia ważniejsze cechy, odmiany i przedstawicieli (w tym prekursorów) egzystencjalizmu;
- 4) charakteryzuje jeden z następujących kierunków filozofii XX wieku: filozofia życia, hermeneutyka, personalizm, filozofia dialogu;

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje obywatelskie;
- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej.

Cele lekcji. Uczeń:

- Zapoznasz się z podstawowymi trudnościami przy próbie definiowania egzystencjalizmu.
- Scharakteryzujesz egzystencjalistyczną metodę filozofowania.
- Zrekonstruujesz krytykę przeprowadzoną przez filozofię egzystencjalną.

Cele operacyjne. Uczeń:

- zna i charakteryzuje główne dyscypliny filozoficzne, opisuje ich problematykę i posługuje się odpowiednią terminologią;
- identyfikuje różne problemy, stanowiska i nurty filozoficzne na przykładach pytań i twierdzeń filozofów;
- identyfikuje różne problemy etyczne, rozważa je z punktu widzenia różnych stanowisk i nurtów filozoficznych na własnych przykładach.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera;
- dyskusja.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. **Przygotowanie do zajęć.** Nauczyciel loguje się na platformie i udostępnia uczniom e-materiał: „Czym jest egzystencjalizm?”. Prosi uczestników zajęć o rozwiązanie ćwiczeń nr 3-6 z sekcji „Sprawdź się” na podstawie treści w zakładce „Przeczytaj”.

Faza wprowadzająca:

1. Po zalogowaniu na platformie nauczyciel prezentuje (na tablicy interaktywnej lub za pomocą rzutnika) temat lekcji oraz cele zajęć. Omawia lub ustala razem z uczniami kryteria sukcesu.
2. **Raport z przygotowań.** Nauczyciel, za pomocą raportu dostępnego w panelu użytkownika, sprawdza przygotowanie uczniów do lekcji, zwracając uwagę na to, kto wykonał zadane ćwiczenia. Jeśli jest taka potrzeba, wybrany uczeń uzasadnia swoje rozwiązania.
3. Krótka rozmowa wprowadzająca w temat lekcji: nauczyciel przytacza słowa Ferdinanda Ebnera o tym, że życie człowieka jest pełne rozdzźwięków i duchowej nędzy – żeby więc poradzić sobie z trudnym życiem, człowiek wymyśla sobie unifikujące idee. Prosi uczniów o podanie przykładów takich sytuacji. Dyskusja nad słusznością stwierdzenia F. Ebnera.

Faza realizacyjna:

1. **Burza mózgów.** Nauczyciel zadaje uczniom pytanie: *Jakie pytania egzystencjalne zadają sobie ludzie w XXI wieku?* Następnie informuje uczniów, że będą pracować metodą burzy mózgów i, jeśli to konieczne, wyjaśnia jej zasady. Wyłania także moderatora, który będzie zapisywał pomysły na tablicy, a następnie określa czas wykonania zadania. Uczniowie podają swoje propozycje. Po zakończeniu fazy twórczej następuje wspólna weryfikacja pomysłów.
2. **Praca z multimediami.** Nauczyciel wyświetla materiał z sekcji „Mapa myśli”, a następnie czyta polecenie: *Uporządkuj swoją wiedzę na temat egzystencjalizmu. W tym celu dokończ mapę myśli, tworząc podkategorie do zaproponowanych haseł.* Uczniowie wykonują zadanie w parach. Następnie wybrana osoba prezentuje propozycję odpowiedzi, a pozostali uczniowie ustosunkowują się do niej. Nauczyciel w razie potrzeby uzupełnia ją, udzielając uczniom informacji zwrotnej.
3. **Ćwiczenia przedmiotowe.** Nauczyciel wyświetla treść ćwiczenia nr 7. Uczniowie rozwiązują je indywidualnie, a następnie omawiają odpowiedzi na forum klasy.
4. Uczniowie pracują w parach. Zapisują przykłady pytań egzystencjalnych (mogą skorzystać z pytań wyłoniionych podczas pracy metodą burzy mózgów) oraz próbują na nie odpowiedzieć w duchu egzystencjalizmu. Po wyznaczonym czasie wybrane lub chętne pary prezentują swoje propozycje. Nauczyciel udziela uczniom informacji zwrotnej.

Faza podsumowująca:

1. Nauczyciel prosi uczniów o podsumowanie zgromadzonej wiedzy, zadając pytania
 - *Dlaczego musimy umrzeć?*
 - *Czy śmierć oznacza definitywny koniec?*
 - *W jaki sposób radzić sobie ze swoją śmiertelnością?*
 - *Czy życie bez cierpienia byłoby takie samo?*
 - *Czy cierpienie ma sens?*

Warto wykorzystać zebrane pytania egzystencjalne przy realizacji tematów z innych filozoficznych nurtów XX-wiecznych (wówczas np. uczniowie musieliby sformułować podobne odpowiedzi z perspektywy tych innych nurtów). W ramach podsumowania niniejszej lekcji warto ich poprosić o dokonanie kategoryzacji zebranych pytań, np. pytania dotyczące cierpienia, pytania dotyczące śmiertelności człowieka, etc.

2. Zalogowany na platformie nauczyciel wyświetla na tablicy temat lekcji i cele zawarte w sekcji „Wprowadzenie”. Wybrany uczeń odczytuje cele lekcji, a następnie wszyscy wspólnie omawiają: co udało się osiągnąć, do czego warto wrócić, czego nie udało się zrealizować i dlaczego.
3. Wszyscy uczniowie podsumowują zajęcia, zwracając uwagę na nabyte umiejętności.

Praca domowa:

1. Uczniowie wykonują ćwiczenia 8 i 9.

Materiały pomocnicze:

- Gadacz T., *Historia filozofii XX wieku*, Kraków 2009.
- *Filozofia egzystencjalna*, wybór i wstępy: L. Kołakowski, K. Pomian, Warszawa 1965.
- J.-P. Sartre, *Egzystencjalizm jest humanizmem*, Warszawa 1998.

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania multimedium:

- Nauczyciel może wykorzystać medium w sekcji „Mapa myśli” do podsumowania lekcji.